

PO ITALIJANSKIH POTEH SLOVENSКИH POLITIČNIH BEGUNCEV

II. del - Monigo

Erika Jazbar

Branje pričevanj in spominskih zapisov na avtobusu je bilo prekinjeno, saj so dela za tretji voznik pas avtoceste A4, ki prisilijo voznike na počasno vožnjo po enem pasu, ta pa se kot črevo vije za več kilometrov, prizanesla s prometom in smo v bližino Trevisa prišli še pred predvideno uro. Zastojev, večjih ali manjših nesreč, ki so na tej prometnici vsakodnevna stalnica, na tisto Martinovo soboto ni bilo. Z branjem tekstov in razlago manj znanih poglavij slovenske preteklosti, ki se je pisala maja leta 1945, je vožnja od Viška do Moniga potekla kar hitro.

Slovesnost v Monigu je bila napovedana za 12.30. Pri avtocestnem izhodu sta nas pričakala tržaški Slovenec Saša Volčič, ki že štiri desetletja živi v Trevisu, in še Tržačanka Nada Marušič. Odtlej sta naši skupini stala ob strani ves čas, omogočila sta, da se je obisk lahko

Vojaka pred spominsko ploščo na zunanem zidu vojašnice Cadorin v Monigu

nadaljeval brez mučnih iskanj poti, po njihovi zaslugi je vse steklo brez zamudnih zapletov, organizirala sta kosilo, nam spregovorila o značaju teh krajev in ljudi, ki tam živijo.

V kasarno Cadorin v Monigo smo prišli še pred začetkom izrednega dogodka, ki je bil predviden tistega dne in je bil usklajen z našim obiskom. Pred vojašnico so nas pričakali vojaki, trije avtobusi Slovencev so nemoteno šli skozi vhod vojašnice, parkirali, 130 ljudi je iz avtobusov izstopilo, pozdravil nas je major Stefano Silvia, ki je v večmesečni korespondenci z Ivom Jevnikarjem urejal zapletene in številne postopke, ki so omogočili obisk tako številne skupine pretežno tujih državljanov v delujoči strukturi italijanske vojske. Premikanje je bilo načrtano po točno določenih poteh, fotografiranje omejeno, vsakdo je prejel plastično razpoznavno izkaznico, ki jo je moral ob odhodu vrniti, vojaki in vojakinje so skrbeli, da so se trije avtobusi Slovencev počutili sproščeno, pa čeprav je bila svoboda okrnjena.

Pred samim obiskom in postankom v kasarni, kjer je spomladi in poleti leta 1945 živelo 20.000 beguncev različnih narodnosti, med katerimi je bilo tudi 1.200 Slovencev, pa smo se peš podali spet ven, pred vhod v kasarno, kjer je bilo vse pripravljeno za slovesnost ob odkritju dveh plošč, ki so ju v štirih jezikih – italijanščini, slovenščini, hrvaščini in angleščini – postavili na zunanji zid vojašnice v spomin na fašistično taborišče in povojni begunski val, ki je tu našel zatočišče. Na njej v slovenščini takole piše:

V spomin na fizično in moralno trpljenje internirancev

Julij 1942–september 1943

Ta kraj je bil v času fašizma taborišče za slovenske in hrvaške moške in ženske civiliste. Približno dvesto je bilo žrtev, med njimi trinpetdeset otrok, zaradi podhranjenosti, mraza in bolezni.

1943

Leta 1943 je bil nekaj mesecev tudi taborišče za vojne ujetnike

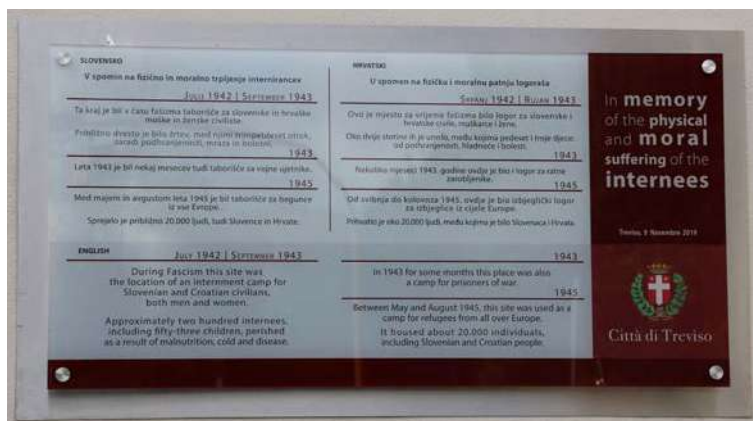
1945

Med majem in avgustom leta 1945 je bil taborišče za begunce iz vse Evrope. Sprejelo je približno 20.000 ljudi, tudi Slovence in Hrvate.

Vojašnica Luigi Cadornin in taborišče v Monigu

Kasarna Cadornin, ki se nahaja v Monigu, je dejansko v predmestju Trevisa. Tu so tik pred drugo svetovno vojno začeli graditi vojašnico, ki je bila mišljena za urjenje italijanskih vojakov, julija leta 1942 pa so jo otvorili v čisto drugačne namene.

Do septembra leta 1943 je tu domovalo fašistično taborišče za civiliste iz Ljubljanske pokrajine, torej za Slovence, pa tudi za druge jugoslovanske narode, predvsem Hrvate. V Monigu je v trinajstih mesecih delovanja, predvsem v zimskih mesecih, umrlo 230 ljudi, v glavnem Slovencev, od teh je bilo 50 mladoletnih oziroma otrok. Zaradi lakote, podhranjenosti, šibkosti, bolezni, mraza. Nasilja ni bilo, ljudje so v teh stavbah in v mestni bolnišnici dobesedno shirali. Med žrtvami so bili predvsem tisti, ki so jih že šibke in bolne pripeljali iz taborišča na Rabu, kjer so bili pogoji nečloveški. V taborišču pri Trevisu pa se je rodilo tudi 42 otrok. Skozi Monigo je šlo od osem do deset tisoč ljudi. Julija 1942 so pripeljali tudi skupino 90 dijakov in 40 profesorjev iz novomeške gimnazije.

»V Monigu je v trinajstih mesecih delovanja, predvsem v zimskih mesecih, umrlo 230 ljudi, v glavnem Slovencev.«

Monigo je bilo prehodno taborišče, med tovrstnimi kraji trpljenja, ki jih je premogla kraljevina Italija, je veljal za sprejemljivo strukturo.

Trevižani so fašistično taborišče po vojni zbrisali iz kolektivnega spomina, pa čeprav je bilo okoli njegovega delovanja soudeleženi 800 ljudi. Ko je prišla leta 1965 delegacija iz Slovenije, da bi se poklonila 187 rojakom, ki so tu umrli, je bila zadrega gostiteljev velika. Posmrtno ostanke umrlih Slovencev so namreč pokopali v anonimno skupno grobnico.

Javnost v Trevisu je šele v zadnjih letih začela gojiti spomin na nepriljubljeno poglavje krajevne zgodovine, ki tudi drugod po Italiji, če le more, ne pride

Spominska plošča na zidu vojašnice v Monigu; na naslednji strani: prof. Francesca Meneghetti in predsednik inštituta ISTRESCO prof. Amerigo Manesso

na dan. Temeljna in zajetna raziskava je izšla pred sedmimi leti z naslovom *Di là del muro*, podpisala jo je Francesca Meneghetti, ki jo je kot višješolska profesorica napisala v prostem času. Izdali so jo pri Inštitutu za zgodovino odporiškega gibanja in sodobne družbe v Trevižanski krajini ISTRESCO (Istituto per la storia della Resistenza e della società contemporanea della Marca trevigiana), ki je bil tudi glavni pobudnik postavitve spomin-ske table. Meneghettijeva je v knjigi obdelala tudi poglavje brisanja spomina, v mono-grafiji pa so našle svoje mesto tudi strani, ki so vezane na povojno tabo-rišče za begunce, ki je sprejelo tudi slovenske ljudi in bilo v ospredju našega obiska.

Po koncu druge svetovne vojne

je kasarna s svojimi zidanimi strukturami od maja do konca avgusta leta 1945 sprejela begunce, ki so bežali pred komunizmom. Prišli so iz različnih koncev, bili so različnih narodnosti, zbralo se jih je dvajset tisoč, med njimi je bilo okoli 1.200 Slovencev. Z razliko od Viška so bili med njimi izključno civilisti, ki so v Veneto prišli po drugi poti, s severa oziroma iz Koroške, kamor so iz Slovenije pripešali čez Ljubelj. Nekaj skupin Slovencev, ki so maja 1945 pribežali na Koroško, so Angleži torej zares prepeljali v Italijo, kot jim je bilo obljubljeno. Dva tedna kasneje pa se je zgodba nadaljevala čisto drugače, slovenske vojake so namreč Angleži pospremili v drugo smer. Čeprav so jim pravili, da jih vlaki peljejo v Italijo, so v resnici šli v Jugoslavijo, kjer jih je čakala smrt.

»Približno 1.200 Slovencev je v treh mesecih bilo zmožno pravega čudeža življenjske moči na kulturnem, šolskem, narodnem, verskem in družbenem področju.«

v nekdanjem samostanu, nato so jih pripeljali v Monigo, kjer so preživeli več kot tri mesece oziroma dobrih sto dni. Konec avgusta so jih selili v Forlì in po nekaj dneh v Servigliano v deželo Marke, kjer so ostali eno leto, nakar so šli severneje, v Senigallio pri Anconi.

V Monigo se je tako v polovici maja leta 1945

zbralo približno 1.200 Slovencev, predvsem iz Dolenjske in Notranjske, ki so se lahko prosto premikali oziroma obiskovali okoliške kraje in ki so v treh mesecih bili zmožni pravega čudeža življenjske moči na kulturnem, šolskem, narodnem, verskem in družbenem področju.

Ko so leta 1945 kasarno v Monigo zapustili še zadnji begunci, je vendarle začela služiti namenu, zaradi katerega je bila zgrajena, postala je vojašnica, kar ostaja še danes.

Spominska plošča in slovesnost

Predlog za obeležje, ki naj bi ga postavila občina in bi spominjalo na interniranje in politične begunce, ki so bili v prostorih vojašnice v Monigu, je padla pred dvema letoma, ko je bil v Trevisu župan levosredinski odvetnik Giovanni Manildo, do zamisli pa je prišlo na pobudo inštituta ISTRESCO. Obisk treh avtobusov Slovencev je nekako pospešil postopek uresničitve zamisli in prepričal odgovorne, da načrt pripeljejo do konca.

To se je torej zgodilo v soboto, 9. novembra, ko so se okoli dogodka zedinili občina Treviso, vojska ter pobudniki slovenskega obiska. Slovenci so napolnili prostor pred kasarno, kjer se je zbralo tudi veliko domačinov, med

prisotnimi so bili tudi svojci južnoafriških vojnih ujetnikov, ki so bili tu zaprti marca leta 1943. Na eni strani so bili prapori številnih borčevskih, vojaških in drugih organizacij, ob njih najvišji institucionalni predstavniki na krajevni ravni, od župana do predsednika pokrajine, podprefektinje, škofa. Obeležje je blagoslovil novi trevižanski škof Michele Tomasi,

ki je prvič nastopil v javnosti, saj je bil posvečen nekaj tednov prej. Vence pod ploščama so položili predstavniki vojašnice in prisotnih Slovencev, za pultom so se na slovesnosti, ki je trajala dobre pol ure, zvrstili razni govorniki.

Vojaški poveljnik, polkovnik Massimo Alessio je dejal, da predstavlja spominska plošča dolžnostno dejanje, ki goji spomin na zgodovinsko dogajanje. 40-letni župan Trevisa, ligaš Mario Conte, je poudaril pomen zavestnega sprejemanja preteklosti, ki nas mora izučiti, da noben človek ne sme biti interniran, prisiljen, da zapusti domači kraj, ne sme umreti od lakote in mraza. Slovenski veleposlanik v Rimu Tomaž Kunstelj je pristavil, da je namen slovesnosti spomin na težke čase in opomin, da nas preizkušnje prihodnjih časov ne bi nikoli vrnila v razmere, v katerih so živeli preizkušani ljudje v Monigu in drugih medvojnih in povojnih taboriščih. Predsednik zavoda ISTRESCO Amerigo Manesso pa je dejal, da je vojašnica Cadorin postala kraj javnega spominjanja na dogodke, ki jih je italijanska stran utišala. Slovesnost je dejanje pravičnosti do tistih, ki so prestopili prag kasarne, ker so bili v to prisiljeni, do njihovih družin, do držav, iz katerih so prihajali in ki jim je Italija napovedala vojno, nato pa se skrila za Nemčijo kot glavno odgovorno za zločine. Leta 1946 smo onemogočili sodni postopek, ki ga je proti odgovornim za to gorje zahtevala Jugoslavija, je še dejal Manesso.

Ivo Jevnikar in Helena Jaklitsch polagata venec pred ploščo na kasarni v Monigu; prapori borčevskih, vojaških in drugih organizacij, institucionalni predstavniki in udeleženci na slovesnosti

Slovesnost je potekala izključno v italijanščini, iz nagovorov pa je bila jasna dvojna zgodba, ki se je zgodila v Monigu in se je pisala v medvojnem in povojnem času. To pa v marsikaterem mediju, ki je na slovenskem koncu poročal o dogodku, ni prišlo do izraza in so se poudarki osredotočili le na fašistično taborišče.

V vojaški kapeli

Po končani slovesnosti so se slovenski obiskovalci vrnili v kasarno ter se napotili v kapelo, ki se nahaja na drugem koncu vojašnice. Ob posvečenem prostoru je večja dvorana. Tam so uredili predavateljsko mizo, postavili so 150 stolov za publiko, prisotne sta uvodoma nagovorila gostitelj, polkovnik Massimo Alessio in slovenski veleposlanik v Rimu Tomaž Kunstelj. Glavno besedo pa sta nato imeli sogovornici za mizo, raziskovalki Federica Meneghetti in Helena Jaklitsch, ki sta medvojnim internirancem

Francesca Meneghetti in Helena Jaklitsch sta v vojaški kapeli spregovorili o predvojnem in povojnem taborišču v Monigu. Vodi Ivo Jevnikar. Udeleženci in predstavniki vojašnice so jim pozorno prisluhnili.

in povojnim beguncem v Monigu posvetili svoje raziskovalno delo.

Meneghettijeva je na srečanje prinesla dopolnjeno izdajo svoje monografije o fašističnem taborišču *Di là del muro*, ki je izšla v tistih dneh, ter pbljize spregovorila o tem kraju trpljenja v letih 1942 in 1943, pa tudi o pomoči, ki so je bili zmožni domačini, župnija, ob njih ljubljanska škofija, ki je v taborišče poslala kateheta, ter dobrotnika Breda Rus in Milan Lenarčič, Slovenec, ki je takrat živel v Preganziolu pri Trevisu.

Besedo je nato prevzela Helena Jaklitsch, ki je spregovorila o srčnosti slovenskih ljudi, ki so se tu znašli leta 1945 in po poteh katerih smo se na Martinovo soboto podali na celodnevno pot. V Monigu se je pred 75 leti zgodil čudež življenjske moči, narodnih čustev, upanja, vere, pa tudi kakovostne organizacije, vsebin in delavnosti. Predavateljica, ki ji je slovesnost precej odžrla odmerjeni čas, je prisotne popeljala v pozno pomlad in poletje leta 1945, ko so slovenski politični begunci v teh stavbah preživeli več kot tri mesece, živeli v nelahkih razmerah, na začetku spali na tleh, bili brez luči in vode, kljub temu pa so bili zmožni organizacije in delovanja, ki so ju nato prenesli v zdomstvo in na primer v Argentini omogočili t. i. argentinski čudež, ki vztraja še danes. V Monigu so delovali vrtec, osnovna šola in gimnazija z ravnateljem Srečkom Barago, dijaki so polagali izpite, France Gorše je učil risanje in pripravil razstave, že 20. maja 1945 sta profesorja Vinko Beličič in Jože Peterlin, ki sta nato delovala v Trstu, organizirala prvi kulturni večer, katere mu so redno, vsak teden, sledili drugi, od poznejših »tržaških« graditeljev slovenstva so tu delovali Martin Jevnikar, Vilma Kobal, Viktor Schart, Ivan Theuerschuh, Ivan Vrečar; razmnoževali so knjige in časopise, imeli odličen Emigrantski pevski zbor, na oder so postavili dramske tekste, organizirali so delavnice za razne poklice, v taboriščni kapeli so uredili prvi slovenski begunski oltar v Italiji, pred katerim se je zvrstilo sedem novih maš.

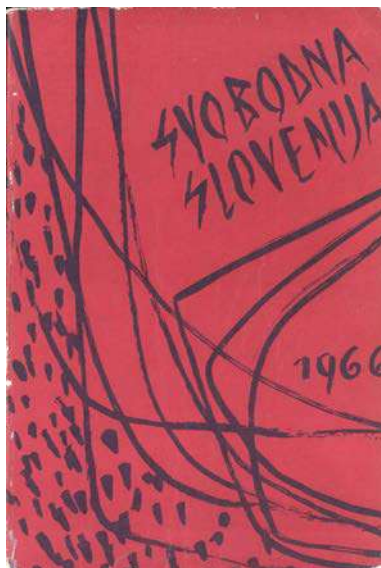

Dogodek v kapeli vojašnice v Monigu je bil posebno doživetje, z vsebinskega vidika prav gotovo višek obiska. Prvič po letu 1945 so Slovenci skupinsko ponovno obiskali ta kraj, ki je bil zaradi vojašnice nedostopen, bili v tistih stavbah, kjer so živeli in delovali slovenski begunci, hodili med poslopji, opazovali okolico in si lahko le predstavljali, kako so pred 75 leti preživeli tisto poletje slovenski ljudje: polni dvomov in negotovosti, domotožja, pa tudi upanja in volje do življenja, s težkim srcem zaradi novic o smrti tisočev, vdani v usodo prebežnika, ki si bo moral dom poiskati in zgraditi drugje. Med prisotnimi v Monigu so bili svojci, znanci, prijatelji tistih slovenskih ljudi, pa tudi taki, ki so o njih le brali ali poslušali, ter taki, ki so to poglavje naše polpreteklosti hoteli spoznati.

Pričevanje slovenskega dekleta, begunke v Monigu

O poti, ki je begunce pripeljala v Monigo, življenju v taborišču in dogajanju okoli njega so prisotni na avtobusih lahko prisluhnili odlomkom iz dnevnika, ki ga je pisala 19-letna **Marjana Kovač**, ki je nato živela v Argentini, kjer si je ustvarila družino, svoje dnevniške zapiske pa je objavila v **Zborniku Svobodne Slovenije za leto 1966**. Med prisotnimi na enem izmed avtobusov je bil tudi njen sin Gregor Batagelj, ki se je v Argentini rodil in odraščal, po democratizaciji Slovenije pa se je preselil v domovino staršev. Njenim spominom bomo sledili po odlomkih od strani 130.

»Naše peto domovanje v sicer spodobnih prostorih, a brez postelj, luči in vode. Samo pusto zidovje. Begunci smo, begunci!«

Sobota, 12. maja

Pester, zelo pester dan! Pot Beljak – Videm s kamioni. Ob tri četrt na 12. odhod vseh Slovencev tostran Ljubelja preko meje v Italijo. Skupina z Baškega jezera je v prvi koloni desetih avtomobilov. Krasna pot preko vrhov do Vidma.

Ob 6. popoldne pred videmsko vojašnico. Eno najtežjih čakanj v negotovosti. Italijani nas silijo

noter. – Brez vodstva. Nova deputacija k angleškemu generalu. Splošna nervoza.

Blagodejni intermezzo – razcvetajoče se vrtnice na vrtni ograji, ki nam nudi počivališče.

Odhajamo proti neki šoli. Peš s prtljago med špalirjem civilistov ter radovednih in besnih titovcev. Tesen občutek ujetništva.

Počitek na »mehkih« posteljah – z odejo pokritih tleh. Soparno je. Da imamo le sobo, čeprav je majhna. Nekateri so ostali sploh zunaj.

Nedelja, 13. maja

In vendar imamo nedeljo, dasi nimamo drugega kot tisto, kar nosimo na sebi.

Šmarnice. Govor g. Košmerlja s petimi litanijami. Kot doma v šentpeterski cerkvi. Spet smo močnejši. V pesem smo zlili vse, kar se je nabralo te dni v nas.

Večer. »Podoknica« naših fantov sredi dvorišča. Slovenska pesem! Danes nam je lepša kot kdajkoli, skoraj preveč mehka, zlasti dekletom. Fantje pojo, Šentpetrčani. »Nebo žari in gozd šumi ...«

Utihnila je pesem. Bog ve, kaj nam prinese jutrišnji dan.

Ponedeljek, 14. maja

Po običajnem počitku na trdih tleh – zajtrk: kava in piškoti. S spokano prtljago čakamo poziva za odhod. Po jutranji maši in verigi rožnih vencev, ki smo jo organizirali, se vračata v nas mir in zaupanje. – Ven ne smemo. Baje je izginilo več oseb; tri je včeraj angleška oblast vrnila, nadaljnje varnosti nam ne zagotavlja. (...)

Torek, 15. maja

(...) Med pranjem solate – vest o takojšnjem odhodu. Naglo kosilo.

Po odlični organizaciji – 30 oseb v vsaki skupini – so nas natovorili na prostorne kamione. Zasedli smo sedmega v vrsti tridesetih.

Odhod ob pol 4.

Prva senzacija – dva zamorca.

Krasne ceste. Vseskozi tlakovane, da nimamo občutka, da se vozimo.

(...) Taljamento.

Dvakrat smo se odcepili od glavne ceste. Most čez reko še ni popravljen. Divja lepota! Kakih 40 kamionov se kot kača pomika do koles pogreznjeni v vodo – deroče polje. (...)

Ob pol 8. pristanek v 3 km od Trevisa oddaljenem taborišču Monigo. Naše peto domovanje v sicer spodobnih prostorih, a brez postelj, luči in vode. Samo pustozidovje. Begunci smo, begunci!

Sreda, 16. maja

Parimo se na soncu in čakamo treviškega škofa.

Pol 1. Prihod škofa in papeževega poslanca Karla. Špalir, pozdravi, govori – čisto po italijansko, razen daru – 50.000 lir za slovenske družine.

Kosilo: grah, makaroni, korenje in krompir.

Zvečer pete litanije z govorom. Laže nam je. Brezjansko Marijo imamo. Tudi za Najsvetejše moramo pripraviti svečišče. Kvadratna soba in z italijansko zastavo pregrnjena lesena miza ne ustrezata našemu pojmovanju cerkve. (...)

Ponedeljek, 21. maja

Binkoštni ponedeljek.

Po novi naredbi vstajanje ob 6. zjutraj. Po maši »pudranje« in »parfumiranje« z nekim prahom proti mrčesu. – Ljudje tarnajo nad hrano. Je res precej enolična: makaroni s krompirjem, krompir z makaroni, opoldne in zvečer, dan na dan. Mi pa ljubimo spremembe! (...)

Slovenci se v vojašnici v Monigu sprehajajo prvič po letu 1945.

Torek, 29. maja

(...) Popoldne prihod novih beguncev, med njimi 30 Slovencev, ki so ušli partizanom, 18 dni so jih imeli skoraj brez hrane. Nekaj so jih poslali nazaj v Ljubljano.

Poizvedovali smo za sorodniki. Nič vesti. (...)

Petek, 1. junija

Popoldne. Domotožje se vedno bolj loteva zlasti starejših ljudi. Naš dobri znanec je čisto omagal. Sostanovalka Marija sloni ob oknu in poje – znak enakega razpoloženja. (...)

Ponedeljek, 4. junija

V Padovi je na razpolago 6 služb za gospodinjske pomočnice. Pomišljam. Počasi bi bilo morda dobro, da se postavimo na lastne noge. Vendar – narazen ne moremo iti.

»Ženske tulijo, da je groza. Vsi naši fantje domobranci, Srbi in 600 civilistov, da je bilo resnično predanih Titu. Torej, je res ...«

Torek, 5. junija

Popoldne ob 5. Vse taborišče je v ognju. Gospe jokajo, drugi obupujejo. Po poročilih nekega duhovnika – menda patra Prešerna (v resnici dr. Jožeta Prešerna, ur. prip.) – ki so zanesljiva, je angleški komandant na Koroškem poslal vse domobrance v plombiranih vagonih v Ljubljano. Do zadnjega so jim spraznili nahrbtnike, jim pobrali denar, jih poslali pred vojno sodišče itd. itd. – Nič ne verjamem. Bog nas ne bo zapustil. Če bi se pa to zgodilo ... (...)

Sreda, 6. junija

Četrta tri popoldne. To je blaznica. Ljudje nore. Ženske tulijo, da je groza. Vsi naši fantje domobranci, Srbi in 600 civilistov, da je bilo resnično predanih Titu. Torej, je res ...

V kapeli. Morda prav ta trenutek potrebujejo pomoči. (...)

*Torek, 19. junija
(...) Večer. Sprejem sedmih novomašnikov z vsemi zunanji slovesnostmi. »Novomašnik, bod' pozdravljen« brez pritrkanja, sredi taborišča – a sredi toplih src in orošenih oči.*

*Nedelja, 24. junija
Teden novih maš. Danes jutraj sedma v vsem sijaju.
Prekinitev popoldneva ob prihodu bratov Žužek – vrjnih in ubeglih z vlaka.*

Ura kosila je bila že zdavnaj mimo. Slovesnost, počasno premikanje in zbiranje tako velike skupine, pozdravni nagovori, predavanja, rokovanja. Čas je hitro minil. Težko je dopovedati matičnim sogovornikom, ker človek težko verjame, da ima kosilo v gostilni v Italiji na razpolago ozka časovna okna in da ni možno sesti za obloženo mizo ob katerikoli uri. In da se zaradi tega zelo mudi.

Po gasilskih slikah z zastavami in vojaškimi simboli smo ponovno vstopili na tri avtobuse, se prešteli, vrnili plastične izkaznice ter v spremstvu vojakov, ki so po eden vstopili na vsak avtobus, prevozili razdaljo med kapelo in vhodom, vojak je izstopil iz vsakega od treh avtobusov, mi pa smo lahko zapustili vojašnico Cadorin. Ko sem s sedeža za vodiče vojaka, ki je stal na našem avtobusu, vprašala, koliko vojakov

premore tako velika vojašnica, mi je prijazno odgovoril, da takih informacij ne more dajati. No, če je bilo še treba dokazov, sem takrat ponovno dojela, kako izjemen je bil naš obisk. In kako težko ga bo kdaj v bodoče ponoviti.

Saša Volčič je poskrbel tudi za organizacijo kosila. Zaradi prevelikega števila za en sam lokal smo se razdelili v dve skupini, ki sta obiskali dve odlični domači gostilni v okolici Trevisa. Klasične slovenske juhe sicer ni bilo na voljo, saj, kot nam je Saša zaupal pri skupni mizi, take kulinarčne kulture v Trevisu in njegovi okolici ni. A ne samo. Če bi vztrajali in nujno zahtevali juho, bi morali v gostilni nabaviti krožnike, ki jih v takem številu za juho niso imeli, saj jih ne potrebujejo.

(se nadaljuje)

*Skupinska slika
pred spominsko
ploščo v Monigu*

V članku omenjena zgodovinska študija o taborišču v Monigu Di là del muro, Il campo di concentramento di Treviso, 1942–1943 je izšla v italijanščini, vendar je avtorica prof. Francesca Meneghetti poskrbela za obširno obnovo knjige v angleškem jeziku. Dosegljiva je na spletišču inštituta ISTRESCO (<http://www.istresco.org/progetti-di-ricerca/dossier/539-the-other-side-of-the-wall.html>), ki obsega tudi slikovno gradivo in še sestavek Giorgia Romanella.

V 2. številki lanskega letnika revije Dileme, ki jo izdaja Študijski center za narodno spravo v Ljubljani, ureja pa dr. Renato Podbersič, pa lahko preberemo razpravo v angleščini, ki jo je prof. Francesca Meneghetti posvetila primerom solidarnosti Slovencev z interniranci v fašističnem koncentracijskem taborišču v Monigu.